

Borralaló és hálapénz

Tartalom

Bevezető.....	1
Borralaló.....	1
Hálapénz.....	3
Összefoglaló.....	4

Bevezető

2014-ben a Háztartási Költségvetési és Életkörülmény Adatfelvétel (HKÉF) havi naplóvezetési kikérdezéséhez kapcsolódott egy kiegészítő felvétel a lakosság borralaló- és hálapénz-adási szokásairól. A kiegészítő kérdőív lekérdezése három hónapig tartott, amire összesen 1591 háztartás válaszolt. Ezt megelőzően a KSH 1998-ban végzett ilyen jellegű felmérést, amelynek eredményeit összehasonlítottuk a 2014. évi felvétel adataival.

A borralaló fizetése régóta gyakorlat vásárlás vagy különböző szolgáltatások igénybevétele során a szolgáltatás színvonalával való elégedettségünk kifejezésére. A felvétel során borralalónak tekintettük azt is, amikor a vevő vásárláskor a számla összegét felkerekíti, és a visszajárót nem kéri el. A hálapénz pedig a betegek, páciensek által pénzben vagy ajándékban kifejezett hála az orvosok és az egészségügyi dolgozók felé.

A következőkben először a borralaló-, majd a hálapénz-adási szokásokat mutatjuk be, egymástól elkülönítve, mivel míg előbbi többféle szolgáltatást ölel fel, addig utóbbi jellemzően csak az egészségügyben fordul elő.

Borralaló

A borralaló-kiadások legfőbb területei: a szépségipar, a vendéglátás és kereskedelem, a személyszállítás és fuvarozás, illetve a javítással kapcsolatos szolgáltatások és tevékenységek. Régóta léteznek úgynevezett "borralalós szakmák", ahol a szolgáltatást igénybe vevők által adott összegek beépülnek az alkalmazottak fizetésébe, némely esetben adózási kötelezettségük is van utána.¹ Bizonyos területeken elterjedtebb, másutt kevésbé elterjedt a borralaló adása, ugyanakkor annak összege az adott háztartás bevételének nagyságától, illetve az életkori sajátosságoktól is függ.

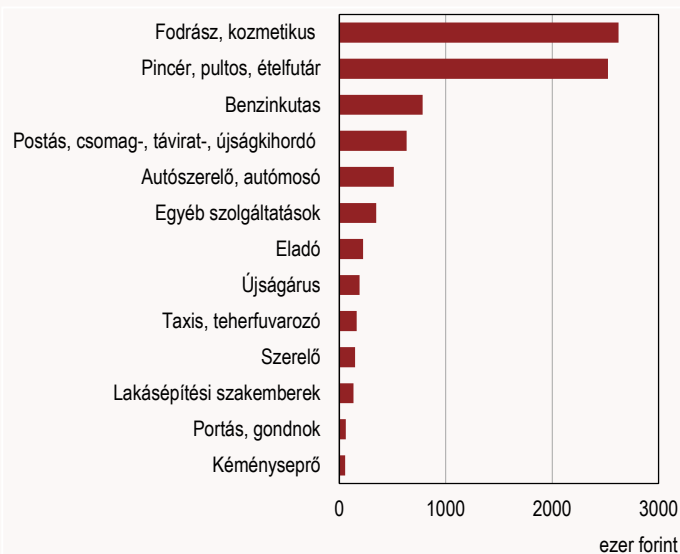
2014-ben 8,4 milliárdot adtak ki borralalóra a háztartások, a korábbi, 1998. évi vizsgálat szerint pedig 5,3 milliárd forintot. Nominálértéken másfélszeresére nőtt, reálértéken viszont kétharmadára csökkent a borralaló értéke. 1998-ban jövedelmünk 0,16%-át fizettük ki borralalóra, 2014-ben ennek csak a felét (0,08%-ot).

¹ A vendéglátásban a hagyományos borralaló felül létezik az ún. szervizdíj vagy felszolgálási díj, aminek százalékos mértéke fix, a számlán mindig kötelezően fel kell tüntetni, és amíg a munkáltató az alkalmazottnál hagyja, addig adómentesnek számít. Ha azonban a munkaadó ezt begyűjti és újra felosztja az alkalmazottak között, akkor adóköteles juttatásnak minősül.

A többi szolgáltatás esetében (például: autómosó, benzinkutas, fodrász stb.) két lehetőség van. Az egyik, hogy nem kell leadnia a munkáltatójának a borralalót, és akkor a jövedelmével összevonva kell adóznia utána, a másik lehetőség pedig ugyanaz, mint a vendéglátásban, vagyis az újrafelosztott borralalót bérként kell kezelni.

1. ábra

Borralalóra kifizetett éves összeg, foglalkozások szerint, 2014

A legtöbb borralalót a szépségiparban tevékenykedő **fodrászoknak**, illetve **kozmetikusoknak** adtuk: éves szinten több mint 2,6 milliárd forintot, az összes borralaló közel harmadát. Ez egy-egy alkalommal átlagosan 300 forint körüli összegnek felelt meg.

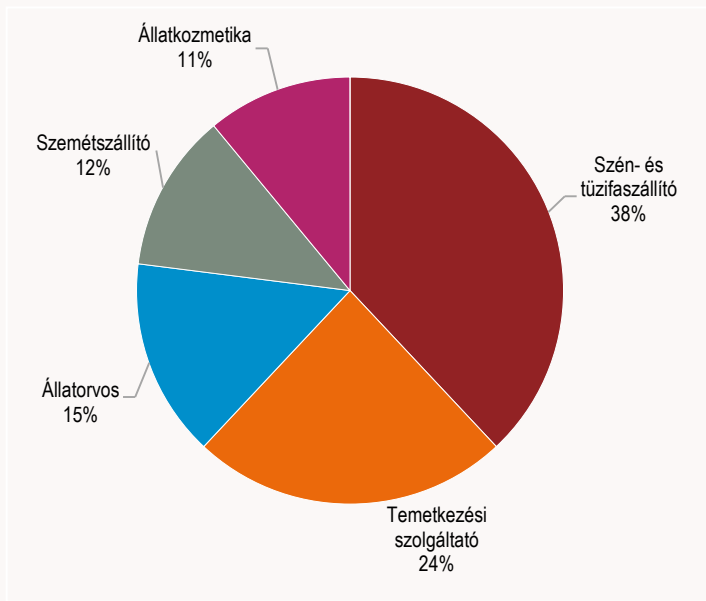
A második legnagyobb borralalós tétel (2,5 milliárd forint) a **pincéreknek, felszolgálóknak**, illetve **ételfutároknak** adott összeg. Az étel házhoz rendelése (akár otthonra, akár a munkahelyre) igen népszerű, hatalmas a kínálat, sok a házhoz szállításra specializálódott cég. 2014-ben e szolgáltatásnál egy-egy alkalommal 200 forint körüli borralalót adtunk az ételfutároknak, ételkiszállítóknak, azonban a hagyományos éttermi étkezés során ennek átlagosan a dupláját is otthagytuk, alkalmanként 400 forintot.

A következő az összes borralalóra kiadott értékekből a **benzinkutasnak** (9,3%) és a **postásnak** (7,5%) adott borralaló. A háztartások alkalmanként 200 forint körüli összeget hagytak a benzinkúton, és a postások is e körüli összeget kaptak egy-egy alkalommal.

A több tételt összefoglaló **egyéb szolgáltatások** – idetartozik a szén- és tűzifaszállítás, temetkezési szolgáltatás, állatorvos, szemétszállítás, állatkozmetika – az összes borralalós kiadásból 4%-ot tett ki. Ha az egyéb szolgáltatáson belüli megoszlást vizsgáljuk, akkor a szén- és tűzifaszállítás aránya a legnagyobb, arra alkalmanként 300–400 forintot adtunk. Ezzel szemben a temetkezési szolgáltatások igénybeveletere akár 4000 forintot is kített az alkalmankénti borralaló összege.

2. ábra

Egyéb szolgáltatásokon belüli megoszlás foglalkozásonként, 2014

Az utóbbi 16 évben a legnagyobb mértékben a **kereskedelemben** változtak a borralaló-kiadási szokások, amelynek 2014-ben 2,7%-ot tett ki részeseése az összes borralalóra kiadott összegből. A rendszerváltás előtt a kereskedői szakma ún. borralalós szakmának számított, alapja a termékhiány volt. A hiánygazdaság és a pult alól megszerezhető termékek arra ösztönözték a vásárlót, hogy borralalóval köszönje meg az eladó fáradozásait. Miután a hiánygazdaság megszűnt, az lett jellemző, hogy a vásárlás során a visszajárót nem mindig kérjük el. A kereskedelemben összesen 222 millió forintot adtunk ki borralalóra az elmúlt évben, ez vásárlásonként átlagosan 100 forint körüli összeg volt.

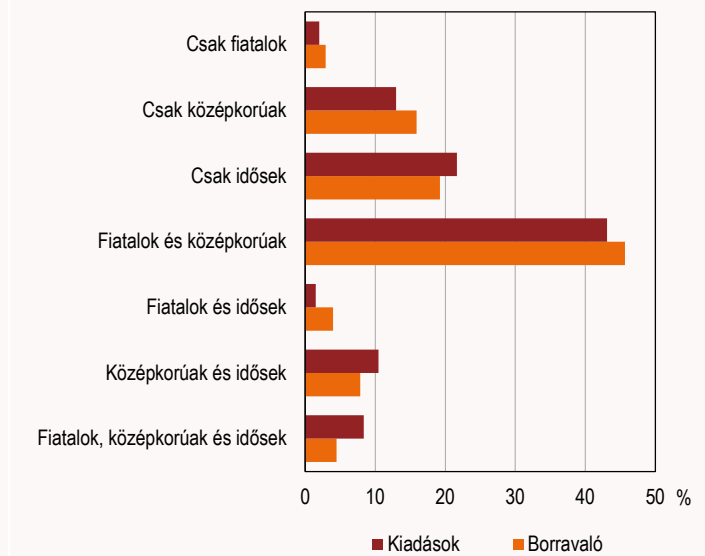
A **taxisnak és teherfuvarozónak** adott borralaló 2014-ben alkalmanként 300–350 forint között volt. Az autópiacon bővülésével a kínálat is széleskörűen nőtt, jelenleg a háztartások több mint felében van gépjármű. E külső tényezők hatására a taxi mint szolgáltatás igénybevétele csökkent, a borralalós összkiadáson belül csak 2%-ot tett ki 2014-ben.

Ugyanez a helyzet a **gépek javításával foglalkozó szerelőkkel** is, esetükben külön vizsgáltuk a háztartási gépek, híradás-technikai, lakberendezési tárgyak, szerszámok és végül az infokommunikációs termékek (számítógép, laptop, telefon, mobiltelefon) javításánál adott borralalókat. Az összes kiadott összeg 147 millió volt, 1,8%-a az összes borralalós kiadásnak, ugyanakkor az alkalmankénti borralaló összege átlagosan 1000 forint volt. Ettől jelentősen eltért a lakberendezési tárgyak javítása (kárpitózás, bútorfelújítás, antik bútor restaurálása stb.) esetén alkalmanként adott több mint 3000 forint.

A háztartások korösszetétele² szerint a legmagasabb fogyasztási kiadások a fiatalokból és a középkorúakból álló **vegyes korösszetételű háztartásoknál** fordul elő. Ezek a háztartások a vendéglátásban a pincéreknek és az ételfutároknak adták a legtöbb borralalót, a legkevesebbet a taxisoknak és a teherfuvarozóknak.

3. ábra

Borralaló és fogyasztási kiadások a különböző korösszetételű háztartásokban

A **csak fiatalokból álló háztartások** borralaló kiadási szokásai jelentősen eltértek mind az idősebb, mind a középkorúakból álló háztartásokétól. Ők nem adnak borralalót például a szerelőknak, a portásnak, a gondnoknak, a kéményseprőnek vagy a szemétszállítási szolgáltatások után. 2014-ben a legtöbb borralalót a vendéglátásban tevékenykedőknek adták, az összes borralalóra kiadott forintjaik 75%-ával a pincéreknek és az ételfutároknak jutalmazták.

Az eltérő fogyasztási szokásokkal magyarázható, hogy a **csak idősekből álló háztartásoknál** teljesen más a helyzet. A vendéglátásnál a pincéreknek, ételfutároknak alig valamennyi borralaló fordult csak elő, összes borralalós kiadásukból csupán 13% (ezen belül a házhozszállítás mindössze csak 3,6%), míg a fodrásznak, kozmetikusnak és a postásnak adott borralaló jóval nagyobb összeget tesz ki (30 és 19%).

Eddig a különböző irányba adott borralaló összegét mutattuk be, a következőkben a borralaló-adási alkalmak gyakoriságát vizsgáljuk. Az 1998-ban végzett borralaló-, hálapénz-adási szokásokról szóló felmérés eredményei a **borralaló-adási alkalmak** gyakoriságát tekintve összevethető a mostanival. A következő táblázatban összeállítottuk azoknak a területeknek a rangsorát, amelyeken a leggyakrabban találkozhattunk borralalóval a két időpontban.

A két felvétel között eltelt 16 évben átalakult a fontossági sorrend. A kozmetikus, fodrász, a pincér, valamint a benzinkutas szakmák előrébb kerültek a rangsorban, a postás, illetve újságárus hátrébb. A változások többféle okra vezethetők vissza.

A pincér, pultos, felszolgáló kategória 1998-ban még a 6. helyen állt, 2014-ben viszont már a 2. Ez összefügg a házon kívüli étkezések elmúlt időszakban megfigyelt tendenciájával: a házon kívüli étkezéseknek az összes élelmiszerfogyasztáson belüli aránya egyre nagyobb részt tesz ki, a 2000-es években ez kb. 9% volt, napjainkban 14–15%-ra emelkedett.

² A háztartások korösszetétele szerint csoportosítása: **csak fiatalok:** 0–29 év közöttiek, **csak középkorúak:** 30–59 év közöttiek, **csak idősek:** 59 év felettiek élnek a háztartásban.

Vegyes korösszetételű háztartások: **csak fiatalok és középkorúak:** 0–29 és 30–59 évesek, **csak fiatalok és idősek:** 0–29 és az 59 év felettiek, **csak középkorúak és idősek:** 30–59 és az 59 év felettiek, fiatalok, középkorúak és idősek a teljes vegyes összetételű háztartások.

1. tábla

Borralaló kiadás alkalmainak rangsora

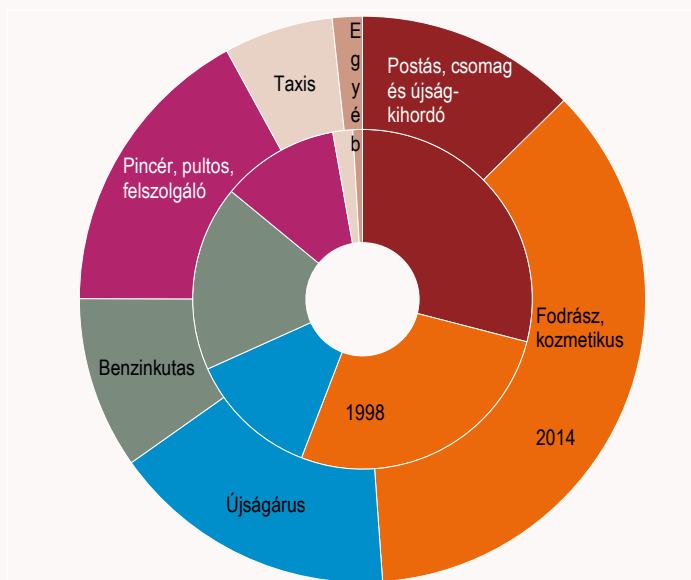
Megnevezés	1998	2014
Postás, csomag és újságkihordó	1.	4.
Fodrász, kozmetikus	2.	1.
Újságárus	3.	5.
Díjbeszedő	4.	–
Benzinkutas	5.	3.
Pincér, pultos, felszolgáló	6.	2.
Egyéb	7.	6.
Taxis	8.	8.
Portás, gondnok	9.	9.
Kéményseprő	10.	7.

A változások okai részben a technikai fejlődésre, részben a szolgáltatóipar átalakulására vezethetők vissza. Egyes szolgáltatások eltűntek, például a díjbeszedő, amely 1998-ban a borralaló kiadási szokások szerint még a 4. helyen állt. A nyomtatott sajtótermékek az internetes portálokkal szembeni háttérbe szorulása eredményezi azt az élethelyzetet, hogy az újságkihordás még 1998-ban a legnagyobb borralalós tétel volt, mostanra azonban lecsúszott a 4. helyre, a postai szolgáltatásokkal együtt. (Azért csak a 4. helyre, mert egy új lehetőség elterjedésével, az interneten rendelhető termékek házhoz szállításával a kiszállító futároknak még adunk borralalót.) A taxis, teherfuvarozó, illetve a portások a rangsorban egy-egy hellyel léptek hátrébb.

A következő ábra³ azt mutatja, hogy a vizsgálat szempontjából relevánsabb foglalkozások körében miként változtak a borralalóadás alkalmainak megoszlásai. Két esetet érdemes kiemelni, amelyeknél szembe-tűnő a változás. Az egyik a fodrász, kozmetikus foglalkozás, ahol 1998-ban a vizsgált részarány csak 27% volt, és 2014-re 36%-ra növekedett. Ettől eltérően alakult a postások, csomag- és újságkihordók helyzete, ahol 1998-ban még az összes alkalom 29%-ban kaptak borralalót, mostanra ez 13%-ra csökkent.

4. ábra

Borralalóadás alkalmainak változása, 1998 és 2014

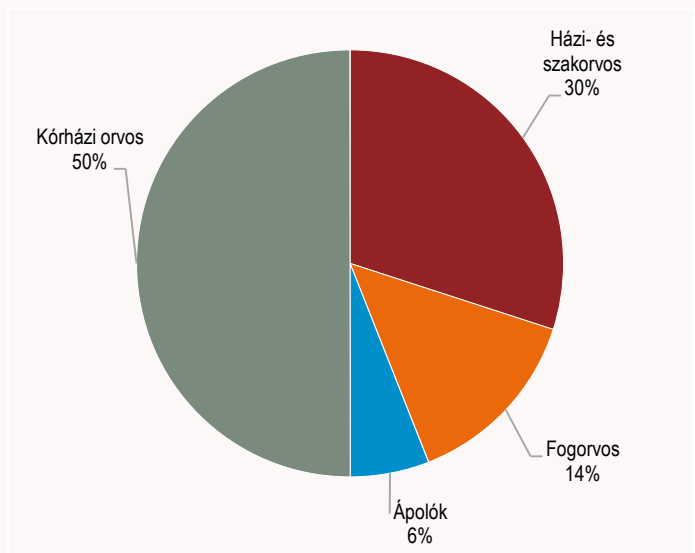
Hálapénz

2014-ben a lakosság által hálapénzre fordított összeg kicsivel kevesebb volt, mint a borralalóra kifizetett összeg (8,3 milliárd forint). 1998-ban 3 milliárd forint volt, ami nominálértéken háromszoros, reálértéken 18%-os növekedés. 1998-ban jövedelmünk 0,09%-át fizettük ki hálapénzre, ez 2014-re alig változott (0,08%).

A legnagyobb összeget a kórházi orvosok kapják (4,1 milliárd forint), utána következnek a házi- és szakorvosok (2,5 milliárd), a fogorvosok (1,1 milliárd), végül az ápolók, orvosi asszisztensek, műtősök (508 millió).

5. ábra

A hálapénz megoszlása az egészségügyben

A házi- és szakorvosok több alkalommal kaptak hálapénzt, de kisebb összegben, mint a kórházi orvosok. A házi- és szakorvosok egy-egy alkalommal 3000 forintot kaptak átlagosan, a kórházban dolgozó orvosok 10 000 forint feletti összeget. A legkisebb összeg az ápolóknak, orvosi asszisztenseknek, műtősöknek jutott, alkalmanként átlagosan 2000 forint.

A hálapénz az adatfelvételben mint egészségügyi kiadási tétel külön is szerepel. Átlagos forintértéke évről évre nő, aránya azonban az egészségügyi kiadásokból csökken (2010-ben 5,1% volt, 2013-ban 4,6%).

Ha az orvosok közötti hálapénz megoszlását nézzük, akkor az látható, hogy a kórházi orvosoknak juttatott összeg az összes hálapénzből mindig is a legnagyobb részt tette ki, és ez a részarány folyamatosan nő: míg 2010-ben az összes hálapénzből 46% volt a kórházi orvosok részesedése, addig napjainkra 50%-ra emelkedett. Ezzel szemben a házi orvosoknak juttatott összeg csökkent: a 2010-es 42%-ról 30%-ra. Az ápolóknak adott összegek aránya a 2010. évi 5,8%-ról 6,1%-ra nőtt.

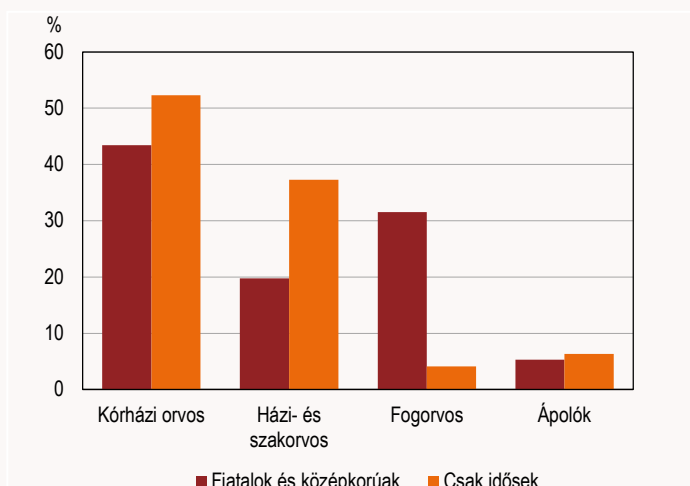
Az összes háztartás közül hálapénzre legtöbbet a **csak idősekből álló háztartások** és a **fiatalokból, középkorúakból álló háztartások** (35%) költöttek. Az ezen belüli megoszlás már jelentősen eltér egymástól.

A **csak idősekből álló háztartások** egészségügyi állapotukból kifolyólag a legtöbb hálapénzt a kórházban (52%) és a házi- és szakorvosoknak (37%) adták. A **fiatalok és középkorúak** szintén a kórházi orvosoknak adták a legtöbbet, de ők az a korosztály, akiknél a gyermekvállalás miatt fordulhat elő többször a kórházi ellátás. Náluk a másik legnagyobb hálapénzkiadás a fogorvosnál fordult elő (32%). Mindkét csoportnál szinte azonos arányban adtak hálapénzt az ápolóknak, asszisztenseknek (5–6% között).

³ A összehasonlíthatóság kedvéért a díjbeszedő mint foglalkozás ezen az ábrán már nem szerepel.

6. ábra

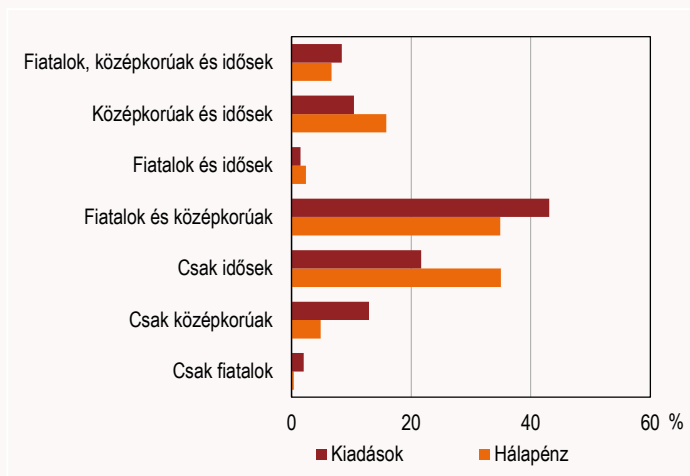
A hálapénz megoszlása egészségügyi foglalkozásonként

Ha ugyanúgy, mint a borralalónál, az összlakosságból képzett korcsoportok alapján a teljes fogyasztási kiadások részarányát összevetjük a hálapénzre fordított részarányokkal, látható, hogy a kettő között nincs szoros összefüggés, ugyanis nem mindig azok költenek legtöbbet a hálapénzre, akiknek a fogyasztási kiadásuk a legnagyobb. A hálapénzre fordított kiadásokat természetesen erősen befolyásolja az egészségügyi állapot.

7. ábra

A fogyasztási kiadások és a hálapénz aránya a különböző korösszetételű háztartásokban

⁴ A HKÉF-felvétel kiadási főcsoportjai: 01 Élelmiszerek és alkoholmentes italok; 02 Szeszes italok, dohányáru; 03 Ruházat és lábbeli; 04 Lakásfenntartás, háztartási energia; 05 Lakberendezés, háztartásvitel; 06 Egészségügy; 07; Közlekedés; 08 Hírközlés; 09 Kultúra, szórakozás; 10 Oktatás; 11 Vendéglátás és szálláshely-szolgáltatás; 12 Egyéb termékek és szolgáltatások.

A különböző korösszetételű háztartások közül a csak idősekből álló háztartások hálapénzre fordított összegének részaránya majdnem megegyezik a fiatalokból és középkorúakból álló háztartástípussal, összkidadásuk azonban már jóval alacsonyabb. A felvétel fogyasztási adatai szerint ezek közül a csoportok közül a csak idősekből állók háztartásai költenek a legtöbbet egészségügyre, kiadásuk 9,8%-át, míg a fiatalok és középkorúak csoportja kiadásuk 2,8%-át. Ez a különbség majdnem minden főcsoportnál⁴ fennáll, kivéve az élelmiszer-fogyasztást és a lakberendezést, ott a csak idősekből állók csoportja költ többet.

Összefoglaló

A borralaló-adási szokások az elmúlt másfél évtized alatt nagyon megváltoztak, és ennek több oka is volt. A műszaki cikkek bővebb áru kínálatát, illetve a technológia fejlődése (mindig újabb, fejlettebb termékek megjelenése, mely a régebbi típusok árát lejjebb viszi) eredményezi egyrészt, hogy kevesebbszer fordul elő az elektronikai és háztartási berendezések javíttatása, ami a szerelőknek adott borralalóban mutatkozik meg. Másrészt vannak olyan szakmák, ahol a technika fejlődésének köszönhetően felfelé mozdulás történt, ilyen a fodrász, kozmetikus foglalkozások, amelyek az új technológiák, gépek bevezetésével a szolgáltatást is kibővítették. Az életmódbeli változások miatt a vendéglátás szakterületén a pincérnek, ételfutárnak adott összegek igen jelentős részt tesznek ki a borralalóra költött összegből. Az olyan szolgáltatásnál mint a portás, gondnok, alig adnak borralalót a háztartások, mivel ez a szolgáltatás már eltűnőben van (a beléptető kapuk vagy az őrző-védő szolgálatok átvették ezt a szerepet), csakúgy, mint a díjbeszedő, amely szinte teljesen megszűnt.

A paraszolvenciaadási szokások szerkezetileg nemigen változtak, még mindig a kórházi orvos kapja a legtöbb hálapénzt, a legkevesebbet pedig a kórházi kiszolgáló személyzet.

Elérhetőségek:

kommunikacio@ksh.hu

[Információs szolgálat](#)

Telefon: (+36-1) 345-6789

www.ksh.hu